

A bánya, 1908-1919

Egy hajdani bányászati szaklap emlékére

TÓTH ÁLMOS

A lapot a *Magyar Állami Földtani Intézet Könyvtárában* „feledeztem fel” évekkel ezelőtt. Néhány bauxitos hírt kimásoltam. A kiadvány akkor lett számomra különösen érdekes, amikor azt tapasztaltam, hogy a magyar bányászati és földtani irodalom lényegében elfeledkezett róla. A *Budai Bányakapitányság 150 éves története* c. kiadvány (2009) előtanulmányai során a lap számaint célirányosan, de tüzetesen áttanulmányoztam. Időközben, 2009 őszén megkaptam *dr. Izsó István* bányakapitány akkor még készülő, hatalmas lélegzetű magyar montanisztikai repertóriumát CD-lemezen, de abban sem volt föllelhető a kiadvány neve. Az *OMBKE Történeti Bizottsága* 2009. december 2-i ülésén (amelyen *dr. Izsó* is jelen volt) *Feledett bányászati szaklapok* címmel előadást tartottam. Eredetileg a szintén 1908-ban indult *Jó szerencsét*-ről is szólni akartam, hiszen az sem fordult elő a repertóriumban. *Liptay Péter* bányamérnök e-mail-jelzésére, miszerint fölhívja figyelmünket arra, hogy az utóbb nevezett szaklap 2009. március 2-től az interneten, az *Elektronikus Periodika Arcívum* állományában teljes terjedelmében megtalálható, természetszerűleg meggondoltam magam. Így előadásom csak *A bánya* c. szaklapról szólt.

Meg kell említeni egy másik, szintén *A bánya* című kiadványt, amelynek alcíme: *A magyar bányászat és szakoktatás története s a magyar bányavidékek népszerű ismertetése*. Szerkesztették és kiadták: *Horváth László* és *Bodry László*. Sopron, 1937. Természetszerűleg nem azonos az általam bemutatandó periodikával.

Írássommal nemcsak egy rövid életű szaklapra kívánom felhívni a figyelmet, hanem főleg arra szeretnék rámutatni, hogy egy ilyen, „mozgékony”, az eseményekre gyorsan reagáló kiadvány –

természetesen nem tényanyagát, hanem szemléletét tekintve – mennyire időszerű lenne ma is. Egyes számait olvasgatva úgy érzi az ember, mintha mi most itt e régióban a „hosszú 19. század” végén élnénk.

Az általam tanulmányozott példányokban látható a *Magyarhoni Földtani Társulat Könyvtára* pecsét, amely jelzi, hogy hajdanában a társulat tulajdonában volt. *Csath Béla* bányamérnök előadásomhoz való hozzászólásában említette, hogy ő már látta *A bánya* lapszámait – *Selmecen!* Hírek szerint legalábbis néhány példány a soproni *Központi Bányászati Múzeum Könyvtárában* is fellelhető. A *Magyar Állami Földtani Intézet Könyvtára* teljes sorozatát őrzi, évenként bekötve.

A lap 1908. január 1. és 1919. március 9. között heti gyakorisággal jelent meg. A háttérben lehet összefüggés, hogy ugyancsak 1908-ban indult a *Jó szerencsét* című, szintén bányászati szaklap is. Az 1919-es befejezés egyértelműen a tanácsköztársasági eseményekkel látszik összefüggeni, az utolsó szám ugyanis a március 9-i dátumot viseli, de nem tudjuk, hogyan. A lapban ugyanis semmi sem utal a közeli megszűnésre. Az utolsó hír arról szól, hogy az *Alcsíki Bank rt.* (*Csikszentmárton*) magába olvasztja a csikszentmártoni *Székely Népbank rt.-t.*

A lap kolofonján jelzi: *Bányászati, ipari, kereskedelmi és pénzügyi hetilap.* Tehát világosan megkülönbözteti magát tematikáját tekintve a *Bányászati és Kohászati Lapoktól.* Kiadótulajdonos: *Pénzügyi Merkur Kereskedelmi Rt., Budapest.* A kiadóról nem sikerült adatot lelnem.

A lap alapító főszerkesztője: *Vécsey István*, szerkesztik: *Apsay V. János* és *dr. Makai András.* A 25. számtól a felelős szerkesztő: *Bischitz Béla*, főmunkatárs: *Vécsey István*, a 29. számtól munkatársak: *Vécsey István* és *Aradi Viktor.* Az 1908. évi 37. számtól újabb változás: *Bischitz* mellett főmunkatárs: *Csorbits László*, az 1909. évi 29. számtól csak *Bischitz* neve szerepel a kolofonon, érdekes módon: az 1917. évi 19. számig az előbb jelzett formában, a következő két számban *Bányai Bischitz Béla*, majd a 22. számtól *Bányay Bischitz Béla* formában, végül az 1918. évi 21. számtól (december 22.) *Bányai Béla* alakban.

Itt jegyzem meg, hogy *A bánya* és a *Vegyészeti Lapok* roppant formai hasonlóságuk alapján valószínűleg egy nyomdában készültek. Ez esetleg továbbvihet a megszűnés okának kiderítésében.

A szerkesztőségi tagok:

Vécsey István: valószínűleg ügyvéd. A *Vasárnapi Ujság* írja egy hasonló nevű ügyvédről: „*Nagy-Becskerekéről Vécsey István ügyvéd úr küldte be hozzánk 114 fjtot s egy nyomtatott ívet, melyen a temesvári választmány felszólítására a következő adakozások vannak följegyezve a magyar Akadémia palotája számára rendezett gyűjtés alkalmából.*”.

Bischitz Béla: ügyvéd, *Tisza Kálmán* gyilkosainak egyik védője. A *Magyarhoni Földtani Társulat* 1910 áprilisi választmányi ülése számára őt *A bánya* tulajdonosaként említve, társulati tagnak ajánlja *Papp Károly* főtítkár. *Lázár Andor Visszaemlékezéseiben*¹ (126. p.) is szerepel bizonyos *Bányai Béla*, a diósgyőri szénbánya részvényei tekintélyes részének tulajdonosaként. Azonosságuk nagy valószínűséggel állítható. Szerepel e műben *Vécsey Béla* nevű személy is, aki az alapító főszerkesztőnek rokona lehet.

Apsay V. János: végzettségét megállapítani nem sikerült. *Litschauer Lajos*, a *Jó szerencsét* főszerkesztője a lap 1909. július 11-i számában a *Bányászati és Kohászati Évkönyv* szerkesztőjeként említi, miközben – érezhetően ellenségesen – sorolja az általa e műben lelt hibákat. A *Magyar katolikus lexikon* A nép c. lappal – amely a keresztényszocialista munkásság orgánuma – kapcsolatban említi e nevet. Ugyane forrás szerint később (1920) *A Magyar Nemzeti Munkáskönyvtár* III. kötetének szerkesztője.

Aradi Viktor: 1883-an született *Erdélyben*. A budapesti tudományegyetemen geológusként végzett 1905-ben. Emellett író, szerkesztő, szociológus. Bekapcsolódott a *Társadalomtudományi Társaság* tevékenységébe. Írásai a *Bányászati és Kohászati Lapokban* jelentek meg. 1937-ben halt meg a *Szovjetunióban*, talán a sztálini törvénytelenések következtében.

Csorbits László: bányamérnök, a BKL több írását is megjelenítette.

¹ *Lázár Andor: Visszaemlékezéseim*. Budapest, 1995. (A Ráday Gyűjtemény Tanulmányai 7.)

A lap fő célkitűzése a „magyar gazdasági közvélemény” megteremtéséhez érdemben hozzájárulni, ugyanis annak „teljes hiányát” több „vezércikkben” emlegeti. (pl. 1908. 2. sz., szeptember 27.) Az első szám címodalán a nagybetűs címsor: „Céljaink”: „Egészen új, göröngyös útra léptünk. Megvalósítani százak álmaits a föld rejtett kincseit közvagyonná, nemzeti vagyonná² tenni: egyik célunk. Ennélfogva »A bánya« nem szakemberek »jelenések könyve« akar lenni, hanem gyakorlati, megbízható útmutató, melynek segítségével, ki-ki csengőaranyra válthatja titkos reményeit, a természet rejtett, most még parlagon heverő adományait. [...] Közös érdekeltségbe akarjuk vonni Magyarország összes bányajogositvány és ásványvízforrás birtokosait. Hazánkban minden érdekeltség szervezkedett, a sajtóban és parlamentben védik érdekeiket. Csak a bányabirtokosok küzdenek elszórtan, minden eredmény nélkül.”

A lap egyrésztől baloldali nézetrendszeret hirdetett meg, és cikkeiben gyakorolt is, összhangban azzal, hogy a szerkesztő bizottság egyes tagjai a baloldali szellemi mozgalmakkal (pl. *Társadalomtudományi Társaság*) tartott kapcsolatot. Másrészt tőkebarát kívánt lenni.

A közlemények többsége anonim, tehát szerkesztőségiként fogható fel. Néhány a megnevezett szerzők közül: *Posevitz Tivadar* (orvos-geológus), *dr. Balkay Béla* (jogász-bányamérnök), *Tassonyi Ernő* (bányamérnök), *Burdáts Lajos*³, *Pap Antal*⁴, *Vécsey István*, ifj. *Aradi Viktor*, *dr. Reiner Ede*⁵, *Telegdi Roth Károly*, *Andreics János*⁶, *Budapesti Ügyvédi Kamara*. A megnevezettek *Aradi Viktor* kivételével „külsősök”.

Az alábbiakban a lap „szerkezetét” mutatom be röviden.

Vezércikkek. A lapra jellemző, hogy a rovatok címe, helye viszonylag állandó. Első, ritkábban második oldalán is a vezető- és

² Ez szinte szocialisztikus gondolat.

³ A selmeci akadémia tanára, majd a főbányahatóságnál (*Pénzügyminisztérium*) bányafőmérnök, bányatanácsos.

⁴ Nem sikerült azonosítani, még feltételezés szintjén sem.

⁵ Akkor a *Salgó* jogtanácsosa.

⁶ A *Pénzügyminisztérium* szénosztályának vezetője.

szakcikkek helyezkednek el. Ezek gyakorta ún. szerkesztőségi cikkek, azaz szerzőjük nincs megnevezve. Néhány példa: *Magyar bányaipar-politika* (1908/1.); *A bányászat szociális kérdései*⁷ (1908/2.); *Bánya-tisztviselők érdekei* (1908/2.); *A nemzetközi munkásvédelem irányai és feladatai* (1908/4.); *Ankét a bányatörvény revíziójáról*⁸ (1908/4. – vitacikk: Papp Antal); *A muraközi aranymosások* (1908/6.); *A magyar petróleum* (Posewitz Tivadartól, 1908/8.); *Az állam szénbányászata* (Balkay Bélától, 1908/10.); *Alakítsunk magyar bányabankot*⁹ (Apsay Jánostól, 1908/10.); „Máramaros”, *a bányarém*¹⁰ (Vécsey Istvántól, 1908/13.); *Valami a szénről* (Telegdi Roth Károlytól, 1908/15.); *Csevegés a földről* (1908/15.); *Néhány szó a jóléti intézményekről a bánya-munkásügy terén* (1908/16.); *Bányászatunk és a statisztika*¹¹ (–az, feltehetően Apsay, 1908/17.); *Néhány szó Oroszország szénbányászatáról*¹² (Gy. Gy.-tól, 1908/

⁷ „A magyar bánya- és bányajogosítvány-tulajdonosok is jól teszik tehát, ha szeretettel és jóindulattal kezelik munkásaik ügyeit, ha mellőzik a női és gyermeki bányamunkát, ha méltányos munkaidőt és munkabéreket állapítanak meg, ha minden a munkások testi épségét biztosító technikai intézkedést létesítenek [...] ha gondot fordítanak munkásaik szellemi képzésére...”

⁸ „...mindenféle kiváltság, legyen az egyesek, társulatok vagy állam által élvezett, korlátozza s szabad fejlődést és sérti egyesek, vagyis a nemzet tagjainak érdekét és a szabad fejlődésnek legnagyobb ellensége.”

⁹ „Bitagnak tekintik nemzeti kincseinket s mintha a legsötétebb „Ázsiában” járnánk, veszélyes kockázatokról beszélnek, csak azért, hogy pottom áron kincsek birtokába jussanak.”

¹⁰ Modern bányamese a szociálisan érzékeny bányarémről.

¹¹ „... a rég érzett hiányon akar segíteni a központi statisztikai hivatal, amikor az ez évi munkaprogramjába felvette a bányászatra vonatkozó adatok gyűjtését is.”

¹² „Az orosz-lengyel [sic!] szénterület geológiaiilag a felsősziléziai hírnemes kőszénrétegeknek keleti legszélső folytatólagos nyúlványát képezi. [...] Oroszország szerencsétlen, izolált területiális fekvése elsősorban az oka, hogy ez a rengeteg birodalomkolosszus eléggé dús kőszéntelepei mellett még a messze jövőben is rá lesz utalva az állandó és nagymértékű szénbehozatalra.”

19.); *A magyar fürdők érdekében*¹³ (1908/20.); *Franciaország bányászata az 1906. esztendőben*¹⁴ (1908/20.); *Munkabeszűntetések*¹⁵ (1908/22.); *A bányamunkások nemzetközi kongresszusa Párizsban*¹⁶ (1908/24.); *A székelyföldi bányászatért* (1908/24., petíció); *Néhány szó fémányászatunk jövőjéről*¹⁷ (ifj. Aradi Viktortól, 1908/24.); *A bányatörvény tengeri kígyója* (1908/24.); *A bányamunkások panaszai*¹⁸ (1908/24.); *Alakítsunk Bányászszövetséget*¹⁹ (1908/28.); A „Titanit”²⁰, a humanizmus szolgálatában (1908/30.); *Alumínium*²¹ (1908/31.); *A selmezbányai főiskola*²² (1908/41.); *Mi kell nekiünk?* (Andreics János tollából); *Jogszolgáltatásunk bányáügyekben*²³

¹³ „A magyar törvényhozók és balneológusok f. hó 4-én értekezletet tartottak a megalkotandó fürdőtörvény-javaslat tárgyában.”

¹⁴ A közölt táblázatban sem bauxit, sem alumíniumérc nem szerepel.

¹⁵ „A kereskedelmi kormány nagy apparátussal és figyelemmel gyűjti a munkásmozgalmakra vonatkozó adatokat. Ezekből aztán tisztán láthatja a közvélemény, hogy hány esetben érvényesült a terrorizmus, s hányszor károsodtak a munkások – tetemes anyagi károkat szenvedve.”

¹⁶ „A franciák javaslata szerint a bányák magánosoknak át nem engedhetők, a köz érdeke azt kívánja, hogy a nemzet javára aknáztassanak ki.”

¹⁷ „... hazánk határain túl is ismeretes, a bányakapitányságok szemet hunynak [a bányajogosítványok spekulációja] fölött, mert különben az illetékek egy részétől elesnének] [...] „legelső és legfontosabb, hogy lehetetlenné tegyék a „zártkutatómányozás”-t.”

¹⁸ „Nagyon jól tudjuk és ismerjük a pécsi bányászsztrájk indító okait és mondhatjuk, hogy ezen monopólium nagyban hozzájárul a sztrájk kitöréséhez.”

¹⁹ „Hazánk legmostohább fia: a magyar bányász és a legelhanyagoltabb intézmény hazánkban: a magyar bányászat.”

²⁰ Reklámszöveg: *A Titanit csakis saját gyutacsának tüzeire robban fel és gigantikus erejű robbantószer, magyar fejlesztés.*

²¹ Viszonylag részletesen foglalkozik a bihari, *Remec* környéki bauxitokkal.

²² Megfogalmazódott a gondolat, hogy a főiskola *Budapestre* tétessék át.

²³ „A hazai bányabíráskodás annyiban a legeredményesebbnek mutatkozik, hogy a bányászokat már egészen leszoktatta a perlekedésről s inkább minden áron kiegyeznek a bányahatóság előtt.” a királyi kamara [egy] ítéletében „megállapította, hogy felső-magyarországi hosszmer-

(1908/43.); *Látogatás Böckh Jánosnál (Fofor Oszkár riportja, 1908/43.); Magyar Általános Kőszénbánya*²⁴ *Részvénytársulat* (1908/43.).

A vezércikkeket *rovatok* követik. Az itt közölt írások szerzőit általában itt sem nevezik meg, a felsorolt címek természetesen csak példák, s főleg az első évekből valók.

Fürdő ügyek: az 1908/18 számtól találjuk, pl. *A kocsi keserű vizek*.

Bánya(szati)hírek, pl. *Déry Károly kitüntetése* (1908/2.); *Kishomoródvölgyi szénterület* (1908/2.); *Kinevezések*²⁵; *A kincstári szénkutató* (1908/4.); *Az aknaszlatinai sóbánya pusztulása* (1908/6.); *Furatások a Mezőségen* (1908/8); *Készülék a bányagáz jelzésére* (1908/10.); *A tenger aranytartalma* (1908/13.); *Az alumíniumárak* (1908/13.); *A magyarhoni Földtani Társulat Szabó József emlékének* (1908/18.); *Munkáskérdések az új ipartörvényben* (1909/22.); *Geológiai fölvételek* (1908/29.).

Pénzügyi, ipari és kereskedelmi hírek: *Bányák és zártkutatmányok financirozása* (sic!) (1908/1.); *Tengeralatt járó hajók építése Magyarországon* (1908/2.); *Francia tőke Magyarországon* (1908/4.); *Erdélyrészi sónagykereskedők nagygyűlése*²⁶ (1908/4.); *A fernezelyi kénsavgyár*²⁷ (1908/4.); *A Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársaság [MÁK]* (1908/15.); *Ipar és bányászat az Árpá-*

téket a hazai bányajog nem is ismer, habár a három bányakapitány, mint szakértő eskü alatt bizonyította, hogy felsőmagyarországi hossz-mérték volt és van, sőt a kincstár annak mértékét-illetékét 8 koronával hajtja be a tulajdonosokon.”

²⁴ „...a legvégső consequentiáig keresztülvitte a villamos üzemet, minden néven nevezendő gépi erőt villamosság útján produkáltatván. Ehhez fogható üzem nincs az európai kontinensen. Angliában is csak a leg-újabbban rendezkedett be így egy szénbányatársaság.”

²⁵ A lap külön értéke, hogy nagyon sok személyi hírt hoz.

²⁶ „...reményünk van arra, amint azt már több ízben kifejtettük, hogy az elárúsítók a maguk helyzetin segítve, tekintettel lesznek a fogyasztók érdekeire is s elejét veszik a visszaéléseknek...”

²⁷ „Ez az első eset, hogy a vegetatió védelmére hazánkban a kohófüstgázok ártalmatlanítása céljából építettek kénsavgyárat.”

dok korában (Hóman Bálint, 1908/10.); A nemzetközi bányász-kongresszus²⁸ (1908/21.).

Bányajog: Szemelvények az eddigi [bányajogi] bírói gyakorlatból (1908/1.); *Jogesetek* (1908/2, későbbi számokban is); Makai Aladár: *Ankét a bányatörvény revíziójáról* [szervezi: A bánya, több számban folytatódik] (1908/2.); *Bosznia és Hercegovina só-és szénbányászata*²⁹ (1908/10.); *Bányajogunk fejlődése és a bányakapitányságok.* (Bartha Béla, 1908/10.); *Bányajogunk és a magánjog* (dr. L. M., 1908/22.). A kor fő problémájának megfelelően nagy hangsúlyt fektet a lap a bányajogra. Nem hasonlítottam össze az azonos szerzők BKL-ben, illetve *A bányá-*-ban megjelent írásait annak kiderítésére, hogy ugyanaz a gondolat sor két változatban, esetleg az utóbbi helyen populárisabb formában jelent-e meg. Tény, hogy több azonos témát megtalálunk itt is, ott is.

Külföld: Pénzügyi krízis Portugáliában (1908/3.); *Bányászat fejlődése Bajorországban* (1908/5.); *A gyémántok hazája (Transvaal)* (1908/6.); *Új szerkezetű bányalámpa* (1908/8.); *Marokkó bányászata* (1908/9.); *Az ólombányászat a világpiacon az utóbbi években* (1908/18.); *A cseh barnaszénvidék rekultiválása* (1908/18.); *Levéltárban felfedezett aranybánya* (1908/18.); *Nyolcórai munkaidő az angol bányákban*³⁰ (1908/23.); *Tengeralatti petróleumkutak* (1908/24.); *Brazília bányászata* (1908/43.)

Szabadalmi hírek (az 1908/9. számtól). Ezek ismertetésétől eltekintettem.

A közönség köréből (levelezési rovat): *Egyszerűsítés a bányakapitányságoknál* (1908/3.); *Szerkesztői üzenetek; Petróleum Heves megyéből* (1908/4.); *Az Aradi-féle indítványhoz* (Böckh János tollából, 1908/35.).

²⁸ „A kongresszus ma határozati javaslatot fogadott el, amely szükségesnek mondja ki, hogy a bányafelügyeletet ezután a jó munkások által saját körükből választott szervek lássák el, hogy fly módon csökken-
tessenek a ma oly gyakori bányaszerencsétlenségek.”

²⁹ „A Balkán felé tekint minden magyar ember, aki híve a gazdaságilag is független Magyarországnak.”

³⁰ Rövid hír, megnézni a BKL hírt ad e róla!

Hivatalos hirdetések: Körrendelet (miniszteri rendeletek); Határozat (bányakapitánysági határozatok).

Irodalom: „Jó szerencsét” (2008/29.); Bányászati és Kohászati Lapok³¹; A Magyar Bányajog; Bányászati Évkönyv az 1909. évre.

A Hirdetések rovat ismertetésétől is eltekintettem

A folyóirat természetesen kiemelkedően foglalkozik a *balesetekkel, bányakatasztrófákkal*. Szólni kell arról, hogy *A bánya* és a *Bányászati és Kohászati Lapok* között 1909-ben, az ajkai szénpor-robbanási katasztrófa után kemény vita alakult ki, melynek egyik (BKL) oldalára a *Károly Ferenc* bányamérnöktől (MAL) kapott kör-email (2009. 11. 9.) hívja fel az OMBKE Történeti Bizottsága tagjainak a figyelmét. „A Tóth Álmos úr által említett »A Bánya« c. folyóirathoz egy adalékkal rendelkezem. Bár lehet, hogy ismert. Az 1909. évi ajkai bányaszerencsétlenség 100. évfordulójára kiadott könyvben szereplő megemlékezésben hivatkoztam egy, a *Bányászati és Kohászati Lapokban* olvasható tudósításra, helyreigazításra. *Riethmüller Károly* okl. bányamérnök (1862-1923 után) ajkai bányaigazgató kérte fel a *Bányászati és Kohászati Lapokat* arra, hogy »A Bánya« c. lapban megjelent állításokra itt reagálhasson, mert a »A Bánya« ezt nem tette meg.” *Károly Ferencnek* természetesen megküldtem *A bánya* válaszát: „Ami már most a nyilatkozatokat illeti, az első nyilatkozó a *Kohlen-Industrie Verein* ajkai bányagondnoksága. Ez a magyar zsíron élősködő osztrák cég, amely magyarul csak akkor tud, ha mosakodnia kell, a lapunk f. évi 29-ik számában megjelent közleményre nyilatkozatot küldött be hozzánk, nem kérve a közlést, hanem sajtóperrel fenyegetve, ha a nyilatkozatot nem adnók. Nos, hát az csak természetes, hogy erre már most mi nem adtuk ki a nyilatkozatot, hanem vártuk a sajtóper. A bíróság helyett azonban az osztrák cég a „*Bányászati és Kohászati Lapok*” védőszárnyai alá menekült és itt – ellenünk irá-

³¹ *Szokoly Pál* az ásványok mágnességéről és ez alapján való osztályozásáról írt alapos tanulmányt. Hazánk bányászati múltjának buzgó kutatója a szalacsikai [*Somogy megye*] kelta pénzverőhelyet ismertette rendkívül érdekes cikkében.

nyulván a közlemény – tárt karokkal fogadták. Hát csak ölelkezzenek.”

A bányá számos más esetben is elmarasztalja a bányák tulajdonosait balesetek-halálesetek alkalmával. Szóval nem érzem elfogultnak őket az ajkai robbanás megítélését illetően. Ismertetik a német, osztrák vagy éppen máshonnan való munkásvédelmi törvényeket, kezdeményezéseket is. A lapnak határozottan szociális, ha tetszik, baloldali éle van, hangsúlyozottan munkás-bányász párti, nyilván ebből (is?) fakad az ajkai tragédiában érintett bányászcsaládok kártalanításának maximalizálási szándéka. Az említett levelet én ekként értékelem. A vita ugyanis így folytatódik A bányá 1910. évi július 15-i (29.) számában: „A Kohlenindustrie Verein. Panaszos levelet kaptunk. Szomorúságot és fájdalmas dolgokat ír a levél írója. A Kohlenindustrie Verein ajkai bányájában történt minapi obeliszk leleplezés alkalmát használja fel, hogy kiöntse szíve keservét mindazon dolgokról, mit e gazdag vállalat és annak bécsi intézősége művel a szegény magyar bányászokkal, magyar földön. Ennek a társaságnak a bányájában történt az a rettenetes nagy katasztrófa, ami annyi emberáldozatot kívánt, és aminek oka csakis a lelketlen kapzsi vezetőség. Most, hogy a gyászos eset évfordulója volt, megerőltette magát a jeles társaság. Fekete gránit obeliszket csináltatott a szerencsétlenség emlékére. Mintha mementó akarna lenni arra nézve, hogy a bányamunkás mindig számoljon azzal a veszéllyel, mi vele jár, ha a társaság aknáiba száll. Mert azok a bányák a legprimitívebben vannak berendezve és a munkásra ott semmi gond nem fordítottatik, olyannyira semmi, hogy a társaság a szerencsétlenül járt munkások hátramaradottaival, kik kenyérkeresőjüket veszítették a rettenetes szerencsétlenségben abszolte nem terheli kasszáját. Törődjenek magukkal. Pedig az a fekete gránit obeliszk emlékeztethetné a társaságot arra, hogy a szerencsétlenség oka egyedül csak ő. Ilyenkor illene legalább egy pár garassal enyhíteni a hátramaradottak szomorú helyzetét.”

A lap határozottan a magyar érdekek képviseletére szegődött, ezért talán érthető az ajkai osztrák tulajdonosok elleni „agitációja”.

Az alábbiakban Vécsey István történetéből idézek, amely az 1908. évi 13., illetve 14. számban jelent meg. A bányarém „volta-

képpen jószívű lélek, aki a jámbor bányászt szereti, pártolja és segíti nehéz munkájában, a Stefancsuk Pável esete is ezt bizonyítja. Szegény jámbor Stefancsuknak nehéz volt a sorsa, kilenc gyermeknek kellett kenyeret keresni, pedig még a felesége is ágyban fekvő beteg volt, mozdulni sem bírt, a gyermekeknek hát csak a jámbor Stefancsuk nyújtotta a kenyeret és ő ápolta az ágyban fekvő asszonyt. Ilyenkor nagyot sóhajtott a bányász és szívvel lélekkel fohászkozott a jó Istenhez és esdőleg gondolt Máramarosra, a bányarémre, hátha megszánna és adna neki abból a sok kincsből, amely elátkozva hever a Csetátye méhében. [...] A bányarém szigorú hangon parancsolá: »Bányász, hadd abba a munkát! Tudd meg, hogy ilyen időben a bányarémek órája és munkaideje van, amikor csak mi rémek dolgozhatunk. Miért szegted meg e tilalmat?« – kérdezte a szörnyű lény. [...] A boldog bányász alig győzte a sok, sok pénzt hazahordani. áldotta a bányarém jóságát és becsületet, szorgalmas bányász maradt Ez idő óta a sóbányákban a munka csak reggel kezdődik, nehogy a bányarém haragját a bányásznép keserülje meg.» A történet – a szerző szerint – az aknazlatinai sóbányász nép mondavilágából való, s a púpos kis Péter Erzsébet elbeszélése alapján született. Azonban oly modern, hogy talán nem tévedünk, ha Vécsey szellemét véljük felfedezni benne. Az angol parlament ebben az időben már tárgyalja, hogy a bányamunkások munkaideje nyolc óra legyen.

Az újság neves szerzők cikkeinek új változatait is közli. Erre Posewitz Tivadar példáját hozom, aki már az első év folyamán két korábbi írásának friss változatát közli három cikkben. Az 1908. évi 8. szám címlapján: *A magyar petróleum*³². Igen frappánsan kezd: „Ha végignézzük azt, ami hazánkban a petróleumügy terén az utolsó 45 esztendő óta történt, akkor azt látjuk, hogy több munkát végeztek tollal, mint fúróval.” S folytatja: „Ha a petróleumkérdést hazánkban dűlőre akarjuk vinni, akkor okvetlen szükséges, hogy az állam hagyjon fel a mostanáig dívó segélyezési rendszerrel, amely semmiféle eredménnyel nem járt és vegye a maga kezé-

³² Posewitz Tivadar: *Petroleum és aszfalt Magyarországon.* = *A Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve*, 1906.

be a mélyfúrások megindítását.” Az 1908/11. szám szintén „vezércikként” adja a *Körösmezei petróleumterület*³³ c. írását, az 1908/13. száma pedig *A biharmegyei aszfalt-előfordulás* címűt.

A lap rendszerint az adott kor társadalmi, sőt politikai, de legalább is iparpolitikai erővonalai közé helyezi az olvasót – feltételezése szerint – leginkább érdeklő földtani kutatási, vagy épp bányászati eseményeket. Megértjük például, miért volt nagy jelentőségű a bükki karbonkorú rétegek kimutatása *Vadász Elemér* által. Ma a rétegtani-öslénytani, nyilván szerkezetföldtani jelentőségét érezzük, ha érezzük. De a kortárs mást talált elsősorban fontosnak. Mutatja ezt a *Kőszén a Kárpátokban* c. cikk. „Sokan foglalkoztak már azzal a kérdéssel, hogy vajon lehet-e szén a Kárpátok alatt. *Frech Frigyes* egy nagyobb szabású tanulmányban, a *dobsinai és környarévai alsókarbon-korú fauna feldolgozása* közben arra az eredményre jutott, hogy látszólag Magyarország tektonikai tekintetben is Nyugathoz csatlakozik, ahol a középső-karbonbeli redőzés a fiatal paleozóos korszak legmélyebbre ható eredményeit tünteti elő. Hazánkból eddigelé alsókarbon korú kövületes rétegek nem voltak ismeretesek, a dobsinai és környarévai új leletek tehát egyszersmind a legidősebb magyarországi kövületek is.” A szerző megjegyzi, hogy „nem lehetetlen, miszerint a Kárpátok magvának, vagy a „belső övnek” körében valahol, a fiatalabb hatalmas üledékes takarók védelme alatt, a produktívus kőszén-formációnak egyik röge megmaradt légyen.” (1908/3.)

Érzéke volt a lapnak az újdonságokhoz. A *Rádiumbányászat Ausztriában* c. írásban olvashatjuk: „Figyelemre méltó jelenséget látunk legújabbban Ausztriában. Úgy a kormány, mint a szakkörök és társadalom vállvetett munkával a bányászat fejlesztésén tevékenykedik praktikus törvények létesítésével és szakszerű módon való bányászkodással...” lép fel. „Bár hatalmas amerikai pénzcsoportok tettek igen kedvező ajánlatokat rádium-ércnek kiaknázására, a kormány elhatározta, hogy a joachimsthal telepeket házi [hazai?] kezelésbe veszi s erre nézve már hónapok óta készülődnek

³³ Hasonló című írása 1895-ben jelent meg a *Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyvében*.

a szakkörök, hogy külföldi konkurencia kizárásával, hatalmas rádiumbányászatot teremtsen a kormány. Mi majd vagy 50 év múlva fogjuk követni a »gyűlölt Ausztria« példáját.” (1908/7.) A „gyűlölt Ausztria” kifejezés jelzi, hogy akkoriban a sajtó milyen szabad volt már.

Bármily meglepő, a *Magyar kőolaj Bagdadban* c. cikkben ezt olvashatjuk: „A Bakuban előfordult zavargások miatt Oroszország petróleum exportja nagyban csökkent. [...] 1907-ben már nagyobb mennyiségben rendelték meg a magyar petróleumot, melynek ilyenformán jelentékeny piacot lehetne a messze keleten teremteni, csak volna már petróleumunk.”

Ezeknek az éveknek a szülötte a *Bányastatisztika*. „Amíg a külföld bányászatáról minden érdeklődő könnyen teljes és világos képet szerezhethet, addig nálunk csak a bányahatóságok részletes jelentéseiből tudhattunk meg valamit. Ezen a rég érzett hiányon akar segíteni a központi statisztikai hivatal, amikor az ez évi munkaprogramjába felvette a bányászatra vonatkozó adatok gyűjtését is. Azt hisszük nem lesz bányászember széles ez országban, aki ne örülne ennek az újításnak, melyet hétfőn nyújtott be a képviselőházba Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter. Végre rövid idő múlva alkalmunk lesz teljes és pontos képet alkotni a magyar bányászat jelenlegi állapotáról.” (1908/17.)

A kis hírek között – nyilván nem minden célzás nélkül – közölnek ilyen című, máig aktuális írást is: *Az alkohol pusztítása*. Idézet a cikkből: „A porosz birodalom egészségügyéről szóló 1908. évi jelentés adatai szerint 1908. évben 1157 egyén (1007 férfi és 150 nő) halt meg delirium tremensben és 8231 öngyilkosság közül (6371 férfi és 1860 nő), 779 esetben 775 férfi és 24 nő) alkoholizmus volt az öngyilkosság indító oka.” (1910/30.)

Az Erdélyi gazdák az új bányamonopólium ellen vannak. „Az Erdélyi Gazdasági Egyesület a pénzügyminiszter által tervezett petróleum-, földgáz- és kálisómonopólium [értsd: állami monopóliummá akarta tenni] tárgyában Bánffy Ernő báró elnöklésével gazda- [értsd: nagybirtokos] értekezletet tartott, amelyen Gálócsy Árpád tüzelt a javaslatok ellen. Erre határozati javaslatot fogadtak el, amely szerint az egyesület tiltakozik minden olyan törekvés

ellen, amely a petróleumot, földgázt és kálisókat a földbirtokosok tulajdonából ki akarják szakítani...” (1909/45.)

Szerkesztői üzenetként fogalmazódott meg: „mi nem dolgozunk jelszavakkal. Mi azt valljuk, hogy a közgazdaság a tények tudománya és irányunk és működésünk célja az, hogy a közgazdaság és ennek egyik legfontosabb ágazata a bányászat teréről eltávolítsuk a hamis jelszavakat és hamisítatlan közvéleményt teremtsünk.” (1910/45.)

Az Ankét a fürdőtörvényjavaslat érdekében c. cikk arról tudósít, hogy „A magyar törvényhozók f. hó 4-én értekezletet tartottak a megalkotandó fürdőtörvény-javaslat tárgyában. ...nagy beruházások és befektetések szükségesek. Első feladat volna a nagy tőkét arra buzdítani, hogy a magyar fürdőket olyan vállalatnak tekintse, amellyel üzleti szempontból érdemes foglalkozni.” (1908/20.)

Gyakoriak a sztrájkhírek. „A pécsvidéki szénbányákban a máttöbb mint egy hónapja makacsul tart a sztrájk s a bányák tulajdonosa, a Dunagőzhajózási Társaság – mint Pécsről jelentik – kiéheztetéssel akarja megtörni munkásait. Pedig engedékenységgel, méltányossággal – azt tartják a munkások – már meg lehetett volna kötni a békét mindkét fél javára.” (1908/25.)

Az új, az 1854-est felváltó bányatörvény meg nem születésének okára mutat rá: „Az agrárizmus nem képviseli sem a földművest, s sem a földművelést, hanem ha képviseli – mert még ez is kérdéses – képviseli a feudális nagybirtokost. [...] a mai agrárizmus osztályérdeket képvisel. Nyilvánvaló tehát, hogy a midőn az agráriusok az új bánya-monopóliumok ellen nyilatkoznak, nem vehetők egyáltalán mezőgazdasági érdekképviselőnek.” (1910/46.)

Máig érvényes bölcsességeket is olvashatunk a lapban, például: „Hogy a külföldi tőkét a magyar bányaipar számára hozzáférhetővé tegyük, mindenekelőtt a magyar bányaipart kell a külföld számára hozzáférhetővé tenni. Nem elég, ha itt-ott szórványosan egyes kiállítások alkalmával pár grafikon és néhány modell esetleg reprezentálni próbálja a magyar bányaipart is [...] A zsebhez, – egész őszintén megmondjuk, csak az erős reklám beszél. Rég túlhaladott álláspont már, hogy reklamírozni szégyen, mert reklám, komoly és leleményes reklám nélkül ma legfeljebb csak olyan

világhírű iparvállalatok, mint p. o. a Krupp boldogulnak.” (1908. 1. szám: *Magyar bányapolitika.*)

Akik netán azt hiszik, hogy a környezetvédelem a legújabb kor találmánya, tévednek: A fernezelyi kénsavgyár az első hazánkban, amelyet „a vegetáció védelmére [...] a kohófüst gázok ártalmatlantítására építettek. ... S a kincstár reméli, hogy ezáltal véget vet a füstkár pereknek.” – olvashatjuk a 1908/4. számban.

Sok írás foglalkozik szociális kérdésekkel: „A következő sorokat kaptuk Körmöcbányáról: A siketnémák körmöcbányai államilag segélyezett intézete 1908-1909. tanévben párhuzamos I. osztályokat óhajtván nyitni, pályázatot hirdet 30 siketnéma gyermek felvételére. A növendékekért fizetendő díj évi 240 korona, amely szegény gyermekek szüleinek elengedtetik. Bányászok és bányakincstári alkalmazottak gyermekei – tekintet nélkül vagyoni állapotukra – a m. kir. Bányakincstár által létesített alapítványi helyekre teljesen ingyen vétetnek fel.”

A 1908/7 . számban olvashatjuk Oczvirk Nándor³⁴ A bányászati autonómia c. cikkét. „Aki csak futólag is lapozgat a bányászati ösfoglalkozáskör történetében, csakhamar észreveszi azt a szívós, megalkuvást nem ismerő, kitarató küzdelmet, mellyel a bányászok a szívükhöz, lelkükhöz nőtt intézményeket, szervezetek védelmezték. Ennek a tiszteletreméltó állhatatosságnak köszönheti a bányászat mindenhol azokat a sajátos önrendelkezési vívmányokat, társadalmi szervezettségek különálló jellegét, az önálló jogkör elismertetését.”

A lapban fiatal szakemberek is publikációs térhez juthattak. Példaként említem *Telegdi Roth Károly*, akkor kezdő geológus nevét, aki az 1908/15. számban. *Valami a szénről* címmel a kőszén keletkezésének legendáját mondja el. Egy nagyon figyelemre méltó modern gondolat: „Az étellel vette kezdetét az élők szénének körvándorlása, de azt is megelőzte az első esővel a széndyoxidnak lassan az élettelenek világába vándorlása. Anyag el nem vész, a szén mennyisége ma is annyi mint akkor volt. Az élettelenek szene

³⁴ Bányamérnök, a *Bányászati és Kohászati Lapokban* több, főleg szociológiai vonatkozású írása jelent meg.

pedig akkor csak éppen megszületett, mikor megjelentek az első élőlények a földön. Ezekben pedig az élők szénének is csak kis része volt képviselve, következésképpen ezeknek nagyobb széndioxid-tartalmú légkörben kellett élniök.”

Tudománytörténeti szempontból is találunk érdekes írást. Akkor még nem született meg a kontinensvándorlás modern elmélete, s azt hitték: „A földrengések is a föld gyomrában lévő gázok feszítő erejének a következményei.” (Firbán Sándor: Csevegés földről, 1908/15.)

I. évfolyam.		Budapest, 1908 január 26.		1. szám.	
 <h1 style="font-size: 4em; margin: 0;">A BÁNYA</h1> 					
BÁNYÁSZATI, IPARI, KERESKEDELMI ÉS PÉNZÜGYI HETILAP					
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Dalszínház-u. 8. (az Ipari múzeum) Telefon 23—33. Előfizetési árak: Egész évre 10.— K Fél évre 5.— K Egyes szám ára 30 fillér		Főszerkesztő : Vécsey István Társzerkesztő : Dr. Makai Aladár Felelős szerkesztő : Apágy V. János Megjelenik minden vasárnap		Hirdetési feltételek : Minden szó 4 fillér Kívér betűvel 8 „ Egész oldal, 1-szeri közlés ... 80 kor. Fél oldal 1-szeri közlés 40 „	
<h2 style="font-size: 2em; margin: 0;">CÉLJAINK.</h2>				<div style="border: 2px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> <p style="margin: 0; text-align: center;">A MAGYARHONI FÖLDTANI TÁRSULAT KÖNYVTÁRÁBÓL.</p> </div> <p style="margin: 0; text-align: center;">Budapest, január 25.</p>	

Az I. évfolyam 1. számának fejléce, 1908. január 26.

Megtudjuk, hogy a bányászok – az ottani széntermelési válság miatti – visszavándorlása Amerikából a magyarországi kőszénbányászat fellendülését hozta, azzal megerősítve, hogy a megemelkedett kőszénárak elviselik a magasabb béreket. (1908/15.)

Több lapszámban találunk az erdélyi bauxitok hasznosítási terveire vonatkozó híreket. Mivel ezeknek az ismereteknek amúgy is hiányában vagyunk, kettőt is idézek. Alumíniumgyár Biharmegyében – adja hírül a lap 1913. 31. (augusztus 3.) száma. „Gallovits Eduárd bécsi gyáros Dobrodon nagyarányú alumíniumércet

feldolgozó gyárat szándékozik létesíteni. Majdnem egy éve folynak már a geológiai és kémia vizsgálatok s a tudományos szakvélemény szerint a kiszemelt területen oly gazdag alumíniumtartamú kőzeteket találtak, hogy a létesítendő ipartelep a legvérmesebb reménnyel kecsegteti az alapítót. Az új alumíniumgyár hivatalos terepszemléljét megtartották.” – „Ismeretes, hogy a Biharmegyei Jádvolgy környékén lévő bauxit-bányák anyagát néhány óta Svájcba szállítják, ahol ezt a nyersanyagot a neuhausenai és a schaffhausenai alumíniumgyárak feldolgozzák. A MÁV, hogy megkönnyítse a bauxit kivitelét, tarifakedvezményt is adott a vállalatnak és naponta mintegy 43 vagonot bocsát a rendelkezésükre és ezt a forgalmi viszonyok nehézségei ellenére is még mindig pontosan megkapták. Minthogy azonban a szállítás még így is nagyon sokáig tart, legalább nyolc napot vesz igénybe, és mert a kocsik oda- vissza járatása 600-700 vaggont állandóan lekötve tart, ezért a vállalat vezetősége most elhatározta, hogy az érc tartalmú nyersanyagnak a helyszínen való feldolgoztatása végett vagy Jádvolgyön, vagy Remecen, Dobrozd vidékén, esetleg Nagyváradon alumíniumgyárat létesít.” (1916. jan. 16. 3. szám.)

A szerkesztőség rendkívül nyitott volt a bányászat és a rokon szakmák minden rezdülésére, így többek között a bányászcsaládok gyermekeinek sorsáról is írást közöl. Például *Prohászka Ottokár* székesfehérvári püspököt is a szerzők között találjuk *A gyermekvédelem* c. írásával.

Az idén 100 éves fönnállásukat ünneplő bányakapitányságokról való hír: „*Lukács László pénzügyminiszter, mint ez az állami költségelőirányzat indoklásából kitűnik, három új bányabiztosságot kíván felállítani és pedig kettőt a budapesti és egyet a zalatnai bányakapitányság kerületében. Az új bányabiztosságok székhelyei Pécs, Miskolcz és Petroszény lesznek. – A miskolci bányabiztosság hatásköre Borsod vármegyére, a pécsié Baranya és Tolna vármegyékre, a petroszényi pedig Hunyad vármegye petroszényi járásának területére fog kiterjeszkedni. Mindenesetre örvendetes fejlődés a bányászati közigazgatás terén.*” – írja az 1910. évi 48. számban.

A lapra sok évtizedes feledés homálya borult. Ennek oka lehet a viszonylag rövid létezése, kis példányszáma, újságformátuma,

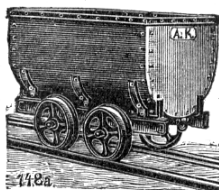
meg talán az is, hogy a más olvasókört megcélzó *Bányászati és Kohászati Lapokkal* vitába keveredett. A szaktársadalom ismerte, például *Vadász Elemér* egy húszas évekbeli kéziratot jelentésében említi *A bányát*, és a korabeli magyar földtani repertóriumokban (a *Földtani Közlönyökben* évente) is megtaláljuk földtani tárgyú írásainak címeit. Tisztelettel ajánlom a bányászati (s bizonyos mértékig a társadalom-) tudománytörténet iránt érdeklődő olvasóknak. Hihetetlenül gazdag tárháza a kornak.

Bányaszállító berendezések

Bányacsillék minden kivitelben.

Vágányok, fordítókorongok, kerékpárok, csapágyak.

Kotrógépek bányüzemek számára.

Mozdonyok minden nagyságban.

Sodronykötélpályák, függővasutak, félsiklók, ferde felvonók, stb.

ROESSEMANN ÉS KÜHNEMANN

KESKENYVÁGÁNYU VASUTAK GYÁRA

Prága * Wien BUDAPEST Lemberg * Zágráb

VI., VÁCZI-UT 113—115.

Hirdetés a 20. század elejéről.